

SI CURIAL FOS ALFONS IV

JÚLIA BUTINYÁ I JIMÉNEZ

Universitat Nacional d'Educació a Distància

A Anton Espadaler

Si Curial fos Alfons IV —condicional que des d'un punt de vista científic cal admetre— caldria analitzar de prop la tradició catalana que l'autor hi ha recollit. Així com el sentit polític de certes situacions, com les comparacions amb el rei En Pere. I evidentment, sota aquella premissa, Ponça seria Ponça ¹.

Començo per observar que l'autor reflecteix un heroi, l'arquetipus de cavaller d'aquell mig segle XV, que havia de brillar en els assumptes sentimentals, en cavalleries i en lletres. Els tres llibres del *Curial*; no és nou. Doncs sembla que la literatura catalana ha proporcionat els prototipus i els «prototemes» de les dues primeres facetes.

La trama amorosa s'engresca, de fet, es complica, en relació amb el tema que deriva de la llegenda del bon comte de Barcelona, que ve a ser l'eix del I volum. La primera aventura, doncs, lligada als orígens èpics catalans. Lògic segons el que és el *Curial*. Com també ho és que tracti d'un tema sentimental, el de més pes a la novel·la. I, encara, molt lògic també que hagi triat un motiu llegendari on l'heroi superava —segons l'ètica cortesana— l'enveja dels acusadors.

¹ A. Espadaler ja havia indicat la possibilitat que «la intenció de l'autor fos la de refer, en positiu, la batalla que hi lliurà el Magnànim» (*Una reina per a Curial*, Barcelona, Quaderns Crema, 1984, p. 122), en referir-se a l'illa on arriba Curial després d'una inoïda batalla, la qual constitueix la primera aventura del III volum.

El mòbil de l'acusació, al llarg del relat de Desclot, és clar i repetit: «Per enveja e mala voluntat»² acusaven l'Emperadriu d'Alemanya. A l'igual del *Curial*: «¡Ay las, e com serà gran dan que tan noble senyora com aquella, dos malvats hòmens per enveja facen morir!»³, en l'acusació contra la duquesa d'Ostalriche. Éssent el tema de l'enveja no solament importantíssim al *Curial*, sinó el que desfarà veritablement el nus de la novel·la plantejat al començament, caldria pensar —sobretot en funció de la tècnica paral·lelística predominant— en un possible lligam amb la continuació de l'obra. Es a dir, que aquest episodi no quedés inconnex en relació a la resta.

Cal tenir present que al principi del *Curial* no hi ha una sinó dues acusacions, diferents però en íntima connexió: la de la duquesa d'Ostalriche i la dels protagonistes. Donades les simetries formals al llarg de la novel·la i la profunditat del contingut sembla que no pot quedar el primer fet despenjat ni ser un motiu ornamental, per bé que no eren en rigor els esdeveniments centrals, «car solament hi som per recomtar los fets de Curial» (I 94, 6-7).

Si ho comparem de prop l'efecte paral·lelístic de les acusacions s'accentua: a) totes dues coincideixen al començament de l'obra, els dos envejosos que condemnen la duquesa i els dos que perjudiquen la Güelfa; b) l'element unitiu, l'Enveja, la figura repugnant del somni redemptor de la Güelfa, és una i personificada, car la dama li diu: «Tants mals vénen per vós a totes les gents del món» (III 225, 15-16); i quan expliquen a Jacob de Cleves que Curial era també víctima d'una acusació semblant a la seva amb l'Emperadriu, «Lo cavaller callà, malaint en son cor tots aquells qui de aquestes coses tals se entremeten» (I 50, 8-10); c) la reparació de les dues honors és associada per la Güelfa, quan diu a Curial: «d'aquí avant no serà qui de tu e de mi gose parlar, havent esguart rahonable que qui la honor stranya defèn, ab doble cor defendrà la pròpia» (I 53, 4-7); d) el fermall de la novel·la fa pensar a l'arrencada inicial: en el plagi de la vella llegenda, Curial serà l'heroi vencedor i això constitueix la seva primera gesta com a cavaller; de l'altra maldiença —en la qual ell és la víctima— no se n'allibera fins al

² Vegeu a *Crònica*, Barcelona, ed. 62, 1982, p. 67. No és segur que aquesta crònica fos la font del nostre autor. S'ha discutit inclús si la seva inspiració segueix el nucli primitiu de la llegenda o bé l'adaptació catalana (vegeu J. Rubió, «La llegenda de l'emperadriu d'Alemanya», *Estudis Universitaris Catalans*, XVII (1932), p. 267).

³ Segons l'edició que seguim, en 3 volums (*Curial e Güelfa*, a cura de R. Aramon i Serra, («Els Nostres Clàssics»), Barcelona, Barcino, (1930-1933), vol. I, p. 50, línies 18-21.

final (passada la meitat del III volum encara escolta Güelfa la murmuració dels ancians), amb la qual cosa triomfaran tots dos herois ⁴. Per una banda, el cercle semàntic quedaria tancat; per altra, pot ser interessant que estiguin ambdues inculpacions lligades.

Si Alfons IV fos darrera Curial no fóra difícil de fer equivaler la primera sortida d'un i altre. Observem que al Magnànim el va cridar una gran dama en el seu ajut, al bell inici de les gestions a Itàlia: la reina Joana de Nàpols, en trobar-se atacada pels angevins. Com a la novel·la, Cloto, la filla del duc de Baviera i muller del duc d'Ostalriche. Entre els indicis que ajuden a establir el contacte es pot al·legar la desproporcionada expectació de Curial en arribar a Alemanya, en què no éssent encara ni armat cavaller surten a fer-li honors molts ducs i prínceps (I 69, 14-20). I si volem ironia, ingredient que cal buscar tothora en el *Curial*: Cloto era una donzella innocent i honesta, lliure de tota sospita d'adulteri, aspectes justament i absolutament escandalosos en el cas de la reina de Nàpols ⁵. Si l'obra girés sobre el Magnànim havia de girar indefectiblement sobre les gestes exteriors a Itàlia, car era on el rei havia centrat l'eix dels seus dominis ⁶.

I fem atenció als detalls onomàstics: el personatge francès de nom Jacob de Cleves, el cavaller amb qui s'ha acusat d'adulteri a la duquessa, i el nom del marit de la reina Joana, Jacob de la Marche, també francès.

⁴ Segons la *Divina Comèdia*, que tant influeix en el nostre autor, costa molt de vèncer i anihilar un vici tan poderós. Ens hi diu Dante —per mitjà de Virgili— que l'Enveja fou qui va llençar al món, treient-la de l'Infern, la fera —la lloba— que li impedeix el pas; i allí la tornarà a ficar el seu vencedor (cant I, versos 97-111). La primera victòria del nostre heroi sembla, doncs, un antecedent de la final.

⁵ «La reina Juana II después de haber retirado la mano de esposa que había ofrecido al infante don Juan de Aragón para dársela al francés Jacobo de la Marca, había hecho encerrar en una prisión a su esposo, que, como esforzado príncipe, no quiso limitarse a ser marido de la reina, sino que comenzó a obrar como rey y apoderarse de las plazas y a guarnecerlas de franceses. Libre la reina Juana del freno de su marido, entregóse a rienda suelta a sus desenvueltas e impúdicas pasiones, y atrevidos aventureros se disputaban con las armas los favores y el poder de una reina indigna de este nombre. Todos los escritores de aquel tiempo, así españoles como italianos, pintan con los colores más fuertes la licencia y desenvoltura de esta reina desventurada. Dos de aquellos rivales aspirantes a su lecho y su poder, eran el capitán Sforza y el gran senescal Caraccioli» (M. Lafuente, *Historia de España* VI, ed. Muntaner y Simón, Barcelona, 1888, p. 62). Segueix unes línies més avall: «puesta en gran conflicto la reina, el senescal Caraccioli la aconsejó que invocase el auxilio del rey de Aragón, el más natural enemigo de la casa de Anjou, y el príncipe más poderoso y que estaba más en aptitud de sacarla de aquella situación angustiosa», text que al·ludiria a la demanda de socors de què hem parlat.

⁶ Vegeu J. Vicens Vives, *Els Trastàmars (segle XV)*, Barcelona, Vicens Vives, 1983, p. 132.

Encara hauríem de citar altre possible paral·lel en el tema tan important dels honors: fent l'equivalència amb la realitat històrica, la família de Baviera equivaldria a la família Alagno, i Laquesis, l'element pertorbador, correspondria a Lucrezia d'Alagno, segons que deien l'amant del monarca. Remarquem a més que Laquesis era germana de Cloto. I resulta que Lucrezia tenia una germana, Antònia d'Alagno, casada amb un gran cavaller del Magnànim, Joan de Torrelles ⁷. Caldria restablir tots els bons noms, perquè anaven entrelligats. Tan important era així mateix la primera acusació a la novel·la que pròpiament la feia arrencar.

Insistim en els petits detalls. Com el comentari de l'Emperador d'Alemanya per tal de realçar el gran favor que havia proporcionat Curial als ducs de Baviera i d'Ostalriche, pel fet de restaurar-los la seva honor: «Certes, lo duch de Baviera no t satisfaria de tanta honor com li has feta ab la meytat del seu ducat, ne lo duc d'Ostalriche (lexem estar sa muller), ab tot quant ha en lo món» (I 81-82). On Sansone ja s'havia adonat d'una segona intenció i velada ironia ⁸. A Nàpols, a més amb l'honor dels Alagno s'entremesclava el dels Torrelles.

I no trobaríem una nota divertida en el fet d'homologar els que —com sembla pels comentaris d'aquell temps ⁹— podien ser considerats uns nous rics amb un ducat tan antic com el d'Ostalriche? Què podem pensar del fet d'equiparar els vulgars Alagno amb la casa de Baviera, el bo i millor de la noblesa europea, emparentada amb l'Emperadriu i la reina d'Hongria? No s'hi donava també una desenfadada inversió irònica de la relació social, tan ostensiblement diferent entre el rei i Lucrezia, en la desigual de Laquesis i Curial, que tant es comenta i pondera a la novel·la? (I 137, 4-21) Podia haver-hi a més una al·lusió a les riqueses en el nom d'aquell ducat? Pensem que el cronista Zurita recull que Joan de Torrelles tornà a Catalunya «bien rico de los thesoros de madama Lucrecia, que él tuvo en su poder mucho tiempo» ¹⁰. (I no oblidem que el nostre autor era veraç fins a la medul·la). La fama parlara, fàcilment, doncs, hauria arribat als Torrelles si era un fet escampat que el rei omplia de béns els Alagno i els seus familiars ¹¹.

⁷ Al servei de Torrelles estava mossèn Gras, qui he proposat com l'autor del *Curial* («Sobre l'autoria del *Curial e Güelfa*», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XLI, pp. 63-119).

⁸ Vegeu la introducció a *Curial y Güelfa*, Madrid, Alfaguara, 1982, p. XLI.

⁹ Vegeu la remesa bibliogràfica de la nota 11.

¹⁰ *Anales de Aragón*, Saragossa, Canellas, 1977, llibre XVIII, cap. 5, p. 528.

¹¹ Vegeu G. Filangieri, «Nuovi documenti intorno la famiglia, le case e le vicende di Lucrezia d'Alagno», *Archivio Storico per le Province Napoletane*, XI, I (Nàpols, 1886), pp. 104-109.

I fem atenció als afers subsidiaris: anant a la campanya de Nàpols, el rei Alfons passa per l'etapa bèl·lica de la defensa de Còrsega, Sardenya i Sicília, en contra de Gènova. ¿Com la lluita en defensa d'Auger Bellian en contra de Harrich Fonteynes per part de Curial, anant camí d'Alemanya?

Podria ser que l'escriptor es proposés de restablir la bona fama de tots i restaurar l'harmonia amorosa, però sempre dient la veritat. La funció del I llibre, evidentment decantada cap a l'aspecte sentimental, seria, en aquest punt de la llegenda del bon comte de Barcelona, la de glorificar l'heroi amb els orígens de Catalunya, i d'introduir la relació pertorbadora del pla sentimental d'una manera noble i fins i tot amb la seva justificació humana i una certa aurèola d'atractiva naturalitat. No és aquest el volum dedicat a l'amor i l'obra és didàctica i exemplar?

Passem a Melú, el qual considero l'eix del II volum. Aquest episodi ja l'havia reconegut el dr. Martí de Riquer com a ombra del desafiament de Bordeus¹²; n'hi ha un seguit de detalls, com la similitud onomàstica o la correspondència en l'arregliment dels oponents. O el fet d'arribar a Melú el rei En Pere també d'incògnit, de la mateixa manera que Curial, la qual cosa dóna peu a les escenes tan cavalleresques de reconeixement.

Si seguim el relat del torneig, ens tornem a trobar els recursos d'ironia ja típics del nostre autor, aplicats justament, com en el I volum veiem, capgirant els fets. L'afer cavalleresc de Bordeus es basa en un element cabdal: l'absència del rei francès i els seus cavallers. Tenint en compte això hom no pot deixar de riure quan, després del torneig de Melú ningú no troba enlloc els cavallers aragonesos: «Tota la gent parlava d'aquells cavallers, e.s maravellaven com se'n eren axí anats sens dir res al rey de França» (II 162, 5-7). Se n'havien anat, diguem-ne, a la francesa; amb la qual cosa s'estava girant la realitat històrica. Ara, precisament l'absència —car el rei aragonès no havia esperat a rebre els honors i a celebrar la victòria— s'havia convertit en la màxima actitud d'elegància cavalleresca, i el rei francès era qui quedava contrariat; en certa manera, vexat: «Senyor, no.ls sperets, car anats se'n són-. De què lo rey hach molt gran desplaer, e.n mostrà molt gran sentiment, e.s tengué per grosseria en no haver-hi mills proveyt» (II 161, 4-6). El rei restà pensiu, en un silenci molt eloqüent, i de fet se'n parla més de quatre pàgines. Fins i tot s'esmenta el caràcter groller, que definia els francesos a l'episodi de Bordeus i que quedava ara recor-

¹² Vegeu *Història de la Literatura Catalana*, II, Barcelona, Ariel, 1964, p. 619. El dr. Riquer fou el primer a veure aquesta sistemàtica; costa de creure que un autor tan rigorós com el del *Curial* només l'apliqués un cop.

dat i multiplicat. Interessava resseguir aquest punt perquè defineix bé la minuciosa i aguda ironia del nostre autor.

Cal tractar-hi d'una important anècdota del torneig de Melú, que tornarà a sortir al III volum: la comparació del comportament de Curial en la lluita cavalleresca amb el dels herois antics. Recordem els fets: el cavaller de Claucestre s'havia confabulat amb els seus en contra de Curial. Seguidament ressalta la cavallerositat del català, perquè enmig de la desproporcionada pugna, desfavorable al nostre heroi, aquest ajuda mossèn de Salisberi galantment a llevar-se del terra a fi de continuar combatent (II 141-144). Després del torneig allò fou molt comentat perquè «anar a cercar cavallers, e ajustar-los, e tots d'ahurt venir contra un sol cavaller, açò.ls paria mal fet» (*ib.*, 165, 18-20), car «deute de cavalleria no sofer que aquells ajusts se facen en tal cas, ne per tal via» (*ib.*, 166, 1-3). I s'hi fa la comparança amb Aquil.les, perquè aquest «matà Tròiol malament e com a flach cavaller e covart» (*ib.*, 6-7), en una situació semblant, i es realça aquell vil fet: «mostra's clar qu.el dubtà com no.s gosà metre en la batalla sol contra ell, mas amonestant e movent los seus tots contra l'altre solament, manant que per ells tots fos environat, circuit e mort. E axí ell ab tots los altres, com per son cors no ho gosàs empendre, lo mataren» (*ib.*, 11-17).

Al volum III trobarem la rememoració, explicació i raó d'aquesta detallada inclusió en el torneig. Aquil.les no havia actuat bé en aquell cas, encara que alguns ho aprovin perquè creuen que les victòries s'han d'aconseguir per tots els mitjans i la llibertat en la lluita sigui confirmada per Apol.ló¹³. Aquil.les —precisament per les seves actuacions en la batalla— no serà model de virtut, malgrat ser el vencedor, i la seva dubtosa irregularitat inclinarà a la desconfiança. El criteri de l'autor és manifest quan fa que Curial mostri una mena d'admiració per cap a Hèctor i Hèrcules, però no envers el victoriós Aquil.les. És un aspecte tan important el punt del valor

¹³ Aquesta polèmica s'exposa al II volum, pp. 166-167, i al III forma part de la resolució del famós judici mitològic, pp. 82-91. L'autor serà eminentment objectiu per boca d'Apol.ló: com que la responsabilitat en el cas de la mort d'Hèctor no era clara (II 166, pp. 4-6), bé que blaslava una actuació d'Aquil.les —la confabulació contra Tròiol— i altres aspectes de la seva virtut, havia de ser just quant a les qualitats guerreres del gran grec. Observem, a l'últim, que Curial supera Tròiol i Eneas en situacions que il.lustren la virtut guerrera i la sentimental; però no trobo una situació semblant on superi Hèctor, qui va ser vençut. ¿Com el Magnànim, doncs, i per això no el podia ultrapassar?: tant Hèctor com Aquil.les van lluitar bé, però aquest aconseguí la dubtosa victòria. Si hi havia cert ressò d'Alfons IV més valdria —com fa Apol.ló— donar una solució asèptica, bo i ressaltant la virtut del perdedor. (Quant al valor personal i en lluites cos a cos sí que Curial quedarà per sobre d'Hèctor; vegeu III, p. 14).

d'Aquil.les i Hèctor que constituirà el tema sobre el qual es pronunciarà Apol.ló a l'important judici entre Homer, d'una banda, i Dictis i Dares, de l'altra, ja famós en el seu temps¹⁴ i al qual hom posaria especial atenció. És un dels temes —amb el de Dido— que provoca la irritació de l'autor, perquè els poetes —Homer en primer lloc— havien deformat els fets. Tots dos casos morals, el d'Eneas-Dido i el d'Aquil.les-Tròiol seran superats pel seu heroi, i hi deixarà molt clar com van ser els fets per tal de desfer el malentès que provocaren els grans autors clàssics fent ús d'una llicència literària que ell no acceptava. La literatura ha de reflectir la veritat, malgrat que la dauri o faci més bella. Perquè l'Art ha de portar a la virtut. Per tant —repetim— no es poden deformar les virtuts dels herois amb l'excusa de fer obres artístiques. I pensem que els fets que tant li importen d'aclarir —amb la imatge de l'Antiguitat al darrera— són la virtut en amor i el valor malgrat la derrota, dos temes candents en el cas del rei Alfons.

Contra Curial, com contra Tròiol, l'adversari no actuà bé en confabular-se. En aquell cas, Tròiol perdé la vida; però Curial triomfà dels cavallers de Claucestre i Salisberi. Observem a més a més que contra el rei Pere —una gesta del qual s'està plagiant— també s'havien ajuntat els francesos amb la Santa Seu. Aquest era precisament el punt que destacava el cardenal Margarit al parlament en què establí la comparació entre el gran rei i el rei Alfons, negativa per aquest darrer: «aquella Catalunya qui sots lo rei en Pere, llavors regnant, s'és defesa conta tots los prínceps del món, cristians e moros, los quals tots li foren enemics»¹⁵. Semblaria coherent que hi hagués una relació.

Més que més ens haurem de demanar si hi ha una crítica a la confabulació de potències en contra del rei Alfons: «el Magnánimo decidíó emprendre la conquesta del reino napolitano, sin éxito de momento por la coalición alzada contra él —el papa, los genoveses y el duque de Milán— que lo derrotó e hizo prisionero en la batalla de Ponza»¹⁶. No sembla casual la comparació de Curial amb un rei català que fou el que inicià l'expansió de la Corona d'Aragó a Itàlia després d'alguns comentaris fets ja.

Si tenim present que Curial s'havia afrontat alguna vegada a Eneas¹⁷ —el conquistador del Laci amb una missió providencial

¹⁴ Vegeu el testimoni de Gómez Manrique citat a «De la 'reverenda letradura' en el *Curial e Güelfa*», de Lola Badia, a *Caplletra*, 2 (1985), p. 6.

¹⁵ *Parlaments a les Corts Catalanes*, («Els Nostres Clàssics»), Barcelona, Barcino, 1928, p. 209.

¹⁶ J. Reglà, *Historia de Cataluña*, Madrid, Alianza Editorial, 1974, p. 75.

¹⁷ Vegeu «De la reverenda letradura...», art. cit., pp. 16-17.

com a fundador de l'imperi romà—, a part de qualsevol glorificació personal, la comparació amb el rei En Pere podia estar incidint en la justificació de la política italiana del Magnànim ¹⁸, que sembla arrencar del I volum, estendre's al II i —com només apuntarem— esclatar en el III. El gran rei, l'heroic antecessor, ¿no fou justament el primer que inicià aquella política, així com Eneas havia estat el primer gran heroi que, des de les costes de Troia, arribà a Itàlia?

Sembla, doncs, que una altra vegada podria estar-se glorificant el rei Alfons en acoblar el rei Pere i Curial, si aquests eren gairebé iguals, com confirma el rei de França: «yo no crech que en lo món tan noble companyia de cavallers hage, car certament entre ells no.y ha que triar, e pot se fer que.y hage major, mas no millor» (II 152, 14-18). Encara que el nostre heroi, molt respectuós, «feya tanta reverència al rey com podia» (II 155, 10).

L'anàlisi de la comparació amb el rei En Pere s'hauria de fer atenent als registres de valoració del nostre autor, perspectiva des de la qual no solament no trobo antialfonsisme ans tot el contrari. El dr. Espadaler, justament a causa de la presència del rei Pere a la novel·la troba en el *Curial* un cert ressentiment envers la figura del Magnànim ¹⁹. Se n'adona aquest investigador que ja al volum I ²⁰, destaca per tres vegades el concepte de magnanimitat, característica d'Alfons IV, aplicant-se la qualitat a Pere el Gran. I com que juxtaposa això a la comparació crítica d'aquests dos reis per part del cardenal Margarit, en desprèn una actitud negativa. Crec, però, que aquesta atribució de magnanimitat no es pot deslligar d'una altra —sobretot recordant el rigorós paral·lelisme i confrontació entre els volums—, la que se'n fa de Curial al final de l'obra: «Curial, qui la singularitat de la sua magnanimitat oblidar no podie, ans cascun jorn més e més la usava» ²¹. Observem-hi un seguit de coses: que quasi bé és una definició de la persona; que fa referència a la progressiva confirmació en la qualitat, i que a Curial

¹⁸ Arribo a les mateixes conclusions sota un altre plantejament a «Boccaccio y Dante en el *Curial y Güelfa*», *Epos*, 7 (1991), pp. 259-273.

¹⁹ *Una reina per a Curial*, ob. cit., p. 25. La ironia i l'admiració són elements ambivalents que es poden fer anar molt arbitràriament. La clau només ens la pot donar una interpretació global i coherent, en què encaixin d'una manera natural totes les peces. Aquí no pretenc haver-lo encertat; tan sols presento una lectura amb certa coherència.

²⁰ Vegeu el *Curial*, I, a les pp. 185, 10-25; 186, 24, i 187, 13.

²¹ (III 216, 18-20). Cal afegir que la il·lustració d'aquesta qualitat serveix per deslluir la figura del marquès de Monferrat, perquè Curial, havent-lo deslliurat li fa grans dons, i aquell farà «vendre ço que dur no se'n podia. «En relació a aquest aspecte, vegeu «Juan de Mena i el *Curial*: som davant un antagonisme polític?», *Miscel·lània Joan Fuster*, V, en premsa.

tot just li és atorgada aquesta virtut quan ja ha vençut els seus problemes morals. Si tots dos reis presenten la mateixa nota no trobo motiu justificat per considerar que en una ocasió sigui irònica; més aviat, al contrari, l'aplicació al gran rei Pere de la qualitat pròpia del rei Alfons semblaria un acoblament positiu per al darrer. I tinguem en compte també l'aspre enigma que suposava sota l'altre supòsit ²² que Curial confessés ser del llinatge de Pere el Gran i que aquest rei el reconegués com a parent (I 157, 25, i 158, 13).

L'existència d'una al·lusió a la comparació entre la Catalunya puixant del rei En Pere, tan diferent de la «quasi vídua nació de Catalunya» que havia retret el cardenal Margarit al nostre rei, i que argüeix Espadaler ²³, crec que és molt possible. Però amb l'enfocament que mantenim, si pensem que l'autor justament tractava d'esborrar aquella imatge diferenciadora, confirmant-ne la semblança, es tornaria a favor del rei Alfons. I a sobre recordava altres punt de similitud, com per exemple el fet de la confabulació de potències adversàries. Encara que no es desvirtuessin els fets reals de la llunyania del rei de Catalunya, la greu derrota de Ponça o se subordinés la glòria al condicionament moral. Si el cardenal havia acusat durament l'absentisme del rei, a les corts de Barcelona el 1454, mitjançant Pere el Gran, el nostre autor, comparant-lo amb el mateix rei, exaltaria la seva política exterior i en justificaria les absències. Sense desfigurar els fets.

Així es podia haver vist decantat a posar-lo de costat precisament per causa de les paraules adverses del cardenal Margarit. No reconeixia també l'autor que s'havia vist obligat a coronar Curial de llorer? Però en aquest cas, en qüestions de cavalleria, el rei Alfons complia sobradament, com es reconeix de Curial d'una manera indiscutible. No caldria cap forçament. I els feia emmirallar al cor del volum central. Bé aplicava al rei Pere la característica del rei Alfons o a l'inrevés, a aquest el valor tradicional del rei En Pere ²⁴.

Si Alfons IV fos Curial la derrota de Ponça hauria de tenir força protagonisme. Sota la perspectiva que plantejem seria el nucli del III llibre. En l'ascensió al·legòrica que suposa aquest volum, de la màxima negror a l'apoteosi final, s'arrencaria del punt més

²² Vegeu *Una reina per a Curial*, ob. cit., p. 90.

²³ *Ib.*, p. 131.

²⁴ Només trobo una sospita de possible crítica en el comentari de Curial al mateix rei: «Senyor, si yo fos tal cavaller com vós sots, tan forts e tan valent, no tembria cavaller qui sia en lo món», II, pp. 119-120; però que es pot interpretar fàcilment com humilitat, com quan no s'atreveix a reconèixer-se com home de ciència. O com una indicació més del paper que cada vegada es dibuixa més per al *Curial*: com a didàctica advertència.

fosc i dramàtic de la vida del rei, la batalla de Ponça, desdoblada en la novel·la amb el sistemàtic humor de l'autor, de manera que quedés invertida la realitat: a aquesta illa es dóna una situació positiva i segueix la desafortunada del Far de Messina²⁵ amb un fracàs, conseqüència d'una emboscada.

El veritable efecte nefast de Ponça fou la captivitat del rei a Milà; pel seu rescat es van pagar 30.000 ducats, que demanà ferventment el monarca: «pregants e encarregants pus stretament podem»²⁶. Curial també patí captivitat a Tunis —a què arribà igualment per un desastre marítim— i va ser pitjor humiliació i sofriment que el de Job, perquè «la sua persona era lliera, car nulls temps fou venuda per preu; mas Curial, perdent los béns, perdé lo cors o la llibertat d'aquell, car fonch venut per preu e fet esclau» (III 11-12).

Ambdues captivitats ofereixen curiosos punts de coincidència, com la benigna intervenció de mercaders en tots dos casos (en la del rei ho proven bé les lletres de canvi que expedia), o bé el bon tracte i relativa llibertat dels captius²⁷.

Quant a Ponça, recordem-hi²⁸ algun petit paral·lelisme. El nom del corsari genovès Spíndola, que ataca Curial en aquest passatge, que correspondria al d'una nau vencedora de la batalla històrica, és a dir de l'esquadra genovesa enemiga del rei Alfons²⁹. Segons el costum de l'època els noms de les naus derivaven dels seus patrons: aquí Aeliano Spíndola (remarquem la coincidència vocàlica amb Ambròsio o Ambrosino del *Curial*)³⁰.

²⁵ Pot ser —tan sols potser, per relació fonètica, recurs que sembla utilitzar l'autor— una ombra de la notòria victòria naval de Foç Pisana, de 1421?

²⁶ De la carta del monarca que recull Tamarro De Marinis a *La liberazione di Alfonso V d'Aragona prigionero dei genovesi*, Nàpols, 1955, p. 13. Per altres fonts es pot comprovar que aquesta xifra l'obsessionava vegeu E. Benito Ruano, «La liberación de los prisioneros de Ponza», *Hispania*, XXIV (1964), p. 61.

²⁷ Encara podríem posar de costat dos sentiments populars que mostren complaença davant el desgraciat fracàs: la revenja amb els cristians que naufragaren amb Curial (III 97, 10-14) i la joia i festeigs dels genovesos per la derrota del Magnànim.

²⁸ He tractat el tema en un acarament amb la literatura castellana, a «*La Comedieta de Ponça i el Curial frente a frente*», que es publicarà a la *Revista de Filología Española*.

²⁹ Vegeu *La liberazione di Alfonso V*, ob. cit., p. 11, i per al *Curial*, III 23-30. El primer nom d'embarcacions genoveses que enumera el cronista Foglietta és «Aelianus Spinola praefectum» (a *Historia Genuensium libri XII*, fol. 213 v., Gènova 1585. Cito de l'article esmentat de Benito Ruano, pp. 28-29).

³⁰ Cal recordar-hi les suggerències d'Espadaler, segons qui el nom del corsari «podria suscitar el record de Francesco Spinola de Ottobuono, capità de l'estol genovès a Ponça i cap de l'armada des de 1422» (ob. cit., p. 122); fins i tot arriba a detectar un Ambrosio Spinola, mercader, activitat que podria anar lligada a les

Un altre petit i vivíssim detall: el mareig de les gents que anaven amb Curial («los més jahien del mal de la mar», III 24, 18) i d'ell mateix («se stava molt tabuxat del mal de la mar», *ib.*, 11-12), que correspondria al mareig històric dels aragonesos³¹, considerat com una de les causes de la desfeta. I potser encara d'altre: el tan cavalleresc comiat al final de l'episodi del *Curial*, amb expressions de lloança (III 31), que escau per a l'ambient diplomàtic que envoltà els tractats amb què clogué el duc de Milà l'episodi de Ponça, la firma dels quals es festejà «així com si fos Corpus Christi»³².

Si no era possible de llegir el relat sentimental del *Curial* sense pensar en el cas reial³³, tampoc no crec que ho fos en aquell temps deixar d'establir una relació entre les dues batalles navals prop de Ponça.

Després d'aquest daltabaix i de l'esclavitud subseqüent caldria reafirmar el valor militar de l'heroi (lluïtes amb Guillem del Chastell i contra els turcs) i ressaltar així la seva virtut. Sobretot perquè ell no podia destacar en renom com els grecs i romans antics «car lo conquistar creix la fama, e la liça la virtut e l'esforç» (III 15, 21-23); com que ell no havia tingut oportunitat de grans conquestes, havia de lluir en virtut. I d'aquesta manera Ponça hauria estat el desencadenant i vector principal del darrer volum.

El nostre autor hi hauria jugat amb una font boccacesca³⁴, aplicant a sobre la història, sense deformar l'autenticitat dels fets. Com havia recomanat Dante, per la via de la simulació, i segons Aristòtil, amb molta ironia, recurs expressiu que intensifica el sentit autèntic. Com, si fa no fa, a les arts plàstiques, una caricatura³⁵.

Fixem-nos com s'ho fa per girar la realitat a un punt concret:

pràctiques corsàries. De tota manera, si Curial era el rei, fer dels Spíndola un corsari era d'allò més atractiu.

³¹ Al treball citat de Benito Ruano (p. 31) es recull de la *Crònica de Enrique IV*, d'Alonso de Palencia: «Frente al brillante séquito real de los españoles —'gente de gala y Corte', dice Zurita, más de ocho mil personas embarcadas 'como si fueran a fiesta y a gozar de cierta victoria'— soltó el genovés la *chusma* de sus galeras para reforzar el número de sus combatientes, quienes a diferencia del enemigo, 'no acostumbrados a la vida del mar ni al mareo' in usitate navali militia notaque disciplina, *nulla nova re perturbari*» (la cita en llatí és de Foglietta). Vull recordar que abans d'haver consultat aquestes fonts ja havia interpretat aquest mareig com humorístic (vegeu «Sobre l'autoria del *Curial e Güelfa*», art. cit., p. 81).

³² *La liberación de los prisioneros de Ponza*, ob. cit., p. 45. (L'expressió procedeix d'una carta dels ambaixadors barcelonins als consellers).

³³ Vegeu *Una reina per a Curial*, ob. cit., p. 249.

³⁴ A «Tres comentaris sobre el *Curial e Güelfa*», *Revista de Filología Románica*, 8 (1991), indico com a font d'aquest passatge el conte sisè de la II Jornada.

³⁵ Aramon a «L'humorisme del *Curial e Güelfa*» (*Homenatge a Rubió i Lluch*, III, p. 708) parla de la tendència de l'autor vers la caricatura.

el rei Alfons perdé a Ponça amb superioritat naval (segons un manuscrit contemporani, que recull Tammaro De Marinis, hi havia tretze naus genoveses i vint-i-quatre per Aragó ³⁶). Si en un context d'humor i amb contactes paral·lelístics hi ha un heroi que perd també, però amb una inferioritat molt gran, el que provoca és la intensificació contrària. L'efecte és semblant a si es parla del pobre Rockefeller o del pàl·lid en referir-se a un negre. La relació numèrica en el *Curial* era d'un a nou: «fonch encontrat per nou galeres del rey Carles, e, environat, Curial llevà rems» (III 29, 5-7). S'entendria fàcilment llavors que les seves forces en la batalla havien estat en franca superioritat ³⁷.

Així s'entèn també la ironia en els nostres dies: «si la ironia està inscrita en una suprema estratègia estilística, de manera tal que sea imposible no darse cuenta de que se trata de algo irónico, entonces la ironía se convierte en un procedimiento formidable para subrayar la verdad. [...] Por tanto, una buena estrategia irónica, propuesta en calidad de tal, puede ser un medio de persuasión absolutamente enorme» ³⁸. El nostre autor insisteix ferventment que diu la veritat; per tant, si Curial era Alfons IV ens estava dient certes coses d'una manera contundent.

Per altra banda, si darrera l'heroi literari hi havia l'ombra del rei, calia encimbellar aquell cavaller amb el bo i millor de la tradició històrica per tal d'enaltir-lo. Cal, doncs, recórrer a la *Crònica* de Muntaner. Amb aquesta obra ja vaig observar un curiós sincretisme en tres ocasions: entre tres passatges que afectaven a un fet important de la història de la Corona d'Aragó en la lluita contra els francesos i les tres lluites que clouen cada llibre del *Curial* ³⁹.

³⁶ Pertany a la miscel·lània de manuscrits catalans (signatura 7811) de la Biblioteca Nacional. Altres fonts acusen menys diferència: 12 genoveses i 14 aragoneses segons el conseller de Barcelona, Castelló, enviat com ambaixador al rei i testimoni de la batalla (vegeu L. Camós Cabruja, «Historia dramática de una embajada barcelonesa a Italia en 1435», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXV (1953), p. 20). El comentari que hi segueix; que les naus aragoneses eren «faltadas de gente de mar» sembla ratificar el que hem dit a la nota 31.

³⁷ En aquest mateix volum i d'una manera semblant podria considerar-se irònica la gran victòria contra els turcs quan estava tan pròxim el desastre de Constantinoble de 1453; i més encara quan la gran campanya contra aquells, veritable horitzó dels Trastàmars en el Mediterrani oriental (vegeu l'obra citada de Vicens Vives, pp. 137-140), el rei Alfons no l'havia poguda portar a terme.

³⁸ U. Eco, *Culturas*, *Diario* 16, 9 setembre 1989, p. VI.

³⁹ Quan vaig publicar *Sobre l'autoria del «Curial e Güelfa»* vaig tractar-ne una mica de passada perquè vaig jutjar molt difuminades les concomitàncies. Així, només vaig exposar una en el text i les altres dues van caure als peus de pàgina (vegeu les pp. 77-80 i la nota 25, p. 82). El fet d'haver comprovat la mateixa sistemàtica d'esborrar suauement les fonts amb la literatura italiana —i possiblement amb la

Passem a exposar les coincidències entre el *Curial* i la *Crònica*. Començarem per la lluita amb Boca de Far del primer i la batalla de la badia de Roses, del capítol 129 al 137 de la *Crònica*.

Curial:

a) Lluiten els italians Boca de Far, Gerardo de Perúgia, Salones de Verona i Frederico de Venosa, contra Curial, Ponç d'Orcau, i Dalmau i Roger d'Oluja. (Un total de quatre cavallers catalans, dos d'ells germans).

b) Quan el protagonista ofereix diners als germans Oluja per tal de retribuir la seva intervenció, Dalmau respon: «Cavaller, nosaltres no havem mester vostre argent, car per gràcia de Déu, un rey tenim que ns dóna manera que, sens pendre argent d'altri, podem cercar lo món» (I 164, 16-20). (Ens testimonia, doncs, que el rei En Pere pagava bé els cavallers catalans i que aquests no necessitaven res més).

c) Al llarg de la lluita amb Boca de Far consta tres vegades l'expressió «Què us diré?»⁴¹, tan característica de la crònica de Muntaner. Encara que a la novel·la figura alguna vegada més, no es torna a donar amb aquesta intensitat. (Ho podríem interpretar com un senyal?)

d) Quan termina la batalla, el gran rei d'Aragó rep amb molts honors i festeja els cavallers catalans

Crònica:

a) En la batalla de Roses contra Guillem de Loderna i els francesos, en 1285, participaren en l'episodi bèl·lic, d'una manera decisiva, els parents d'En Gras, sobretot dos nebots que són germans. Comanden la gesta dos almiralls molt amics seus, Ramon Marquet i Berenguer Maiol: un total, doncs, de quatre catalans protagonitzen el fet.

b) Als nebots d'En Gras el rei Pere els paga la seva ajuda generosament, tal i com era acostumat: «E En Ramon Marquet e En Berenguer Maiol, amagadament trameteren a En Gras mil florins d'or, e altres mil que en donaren als dos nebots seus... E així los nebots d'En Gras anaren a Cadaqués alegres e pagats, e donaren a llur avoncle los mil florins d'or e li contaren tot lo fet. E lo prohomo hac-ne gran goig e gran alegre, mas no en gosà fer semblant negun»⁴⁰.

c) Com al llarg de la *Crònica*, en aquests capítols surt sovint l'expressió «Què us en diria?... Què us diré?...»

d) En acabat, el rei surt també a rebre Marquet i Maiol, alegrement i triomfal, a la seva arribada a Bar-

castellana—, em fa valorar aquells petits detalls i rescatar-los pujant-los a la categoria de text. (Agraeixo a més al professor Joan Ribera l'ànim per donar-los relleu).

⁴⁰ R. Muntaner, *Crònica*, I, («Les millors Obres de la Literatura Catalana», 19), Barcelona, ed. 62, 1979, pp. 210-211.

⁴¹ Vegeu les pp. 179-183 del volum I.

prop de la ciutat de Barcelona: «E com sabé que los tres cavallers vassalls seus venien de la batalla que havien feta e fossen prop Barchinona, volent mostrar la magnanimitat sua, havent tres fills..., féu los exir a reebre e honrar los cavallers en companyia de molta gent notable. E com foren muntats al reyal palau, ell los acollí ab molta gran alegria e ls féu tanta festa com si fossen reys, car aquest rey tenia en tanta stima los bons cavallers» (I 185-186).

e) En aquest passatge, en presentar la figura del rei Pere hi ha una errada sobre la seva descendència: «havent tres fills, lo major dels quals ere apellat Alfonso (e aquest morí abans que son pare), l'altre havia nom don Jayme, l'altre don Frederich» (I 185, 19-22), havent predegit la mort del pare.

f) Ramon Folc de Cardona és el nom de l'ambaixador de Tunis i Albert de Mediona, el del pare de Galceran de Mediona, el company de Curial a Tunis. Noms, doncs, de personatges benèfics, com els de l'estol enemic a Ponça (Spíndola, per exemple) ho són de perjudicials.

g) Reforça la categoria de catalanitat del passatge, en què es manifesta la noblesa i superioritat dels catalans, el fet que Curial cridi per sant Jordi abans d'entrar en la lluita; aquest to «ve a donar-nos en cer-

celona: «Què us en diria? Que entre aquell jorn, e la nuit, e l'endemà a hora de tèrcia, ells foren en vista de Barcelona... lo senyor rei, a qui seien al cor aitant com a negun, venc a cavall a la marina ab gran cavalleria... E En Ramon Marquet e En Berenguer Maiol eixiren al senyor rei, e li besaren lo peu, e lo senyor rei baixà's, e anà'ls a abraçar, e reebé'ls ab bella cara e ab bell semblant»⁴².

e) Una mica més enllà, al capítol 145, se'n parla de la descendència del rei, tractant del que calia fer davant l'eventual mort de l'infant Anfòs, en un text que fins i tot amb la puntuació moderna es pot fer una mica fosc o complicat⁴³. (Que podia ser la causa de la confusió del *Curial*?)

f) En capítols propers s'esmenten Ramon Folc de Cardona (al 128 i al 134) i Albert de Mediona (al 141).

⁴² *Crònica*, I, pp. 212-213.

⁴³ «E lleixà vinclat que si lo senyor infant N'Anfòs moria ses infants de lleial conjuí, que tornàs lo regne d'Aragon, e Catalunya e el regne de València al senyor infant En Jacme, així com lleixava al senyor infant N'Anfòs; e si per ventura lo senyor infant En Jacme moria abans que el senyor infant N'Anfòs, que el regne de Sicília romangués al senyor infant En Frederic, que ell leixava en poder del senyor infant En Jacme, e que li donàs aquella vida que tanyia a fill de rei» (*ib.*, p. 230). — Vegeu també la *Història de la Literatura Catalana*, II, *ob. cit.*, p. 613).

ta manera la mida del patriotisme catalanesch del autor»⁴⁴. Tret su-bratllat també amb humor: la Güel-fa fa arribar a Curial, perquè la porti com a cota d'armes, la seva sama-rreta, a la qual havia fet «axí per los pits com per les espatles de alt a baix, creus de sant Jordi, e sem-blantment per les mànegues» (I 167, 18-20). Perquè ell portava els «pa-raments blanchs ab creus de sent Jordi» (I 161, 13-14).

Enfrontarem ara la segona situació paral·lela: els capítols 75-83 de la *Crònica* que narren la batalla de Sicília, amb la lluita del Sanglier al II volum del *Curial*⁴⁵.

Curial:

a) El contrincant del nostre he-roï és el bretó —francès, doncs, tam-bé com a la *Crònica*-Bachier de Vi-lahir «en altra manera lo Sanglier de Vilahir, per ço com havie les dens molt grans, e axí mateix que deyen que, com era en batalla o era felló, spumava com si fos porch senglar» (II 184, 8-11)⁴⁶.

b) El bretó era un home que menyspreava tots els altres cavallers «e deya públicament que no eren stats res los fets de Tristany ne de Lançalot» (II 184, 23-24); destacava per «ser molt ergullós e de gran arro-gància; e de açò li crexia la supèr-

Crònica:

a) El rei Carles es féu venir el marsellès Guillem Cornut, a qui en-comanà l'empresa.

b) El marsellès ho acceptà, molt fatxenda, amb una postura d'arro-gant seguretat: «jo promet-vos que negun temps no tornaré en Marsella ne davant vós, entrò En Roger de Lòria, ab tot aquell estol que el trob, jo no us aport morts o preses»⁴⁷.

⁴⁴ Segons les notes d'A. Par a l'edició del *Curial* de Miquel i Planas, Barcelona, 1932, p. 489. (No semblaria, doncs, un disbarat atribuir-hi com a font l'obra de patriotisme més exaltat de la literatura antiga catalana, la *Crònica* de Muntaner).

⁴⁵ Espadaler ja havia relacionat aquests dos passatges per tal com trobava punts de contacte en funció del clímax de les lletres de batalla (*Una reina per a Curial*, ob. cit., pp. 202-207).

⁴⁶ Costaria de trobar una manera més còmica i oportuna per indicar que es denomina indirectament un Cornut, a qui dibuixa amb humor amb el corresponent aspecte físic: «E axí.l viu (e encara.m par que.l veja), ab la squena e coll eriçats, baxar lo cap, croxir les dens, afilant la una ab l'altra, e tot bavejant...» (II 229, pp. 5-7).

⁴⁷ *Crònica*, ob. cit., p. 124.

bia» (*ib.*, 14-15) i, com fatxenda, presumia «atribuint a ssi mateix la glòria de la victòria, affermant que, si ell no fos, de tot en tot foren perduts aquells ab los quals ell era» (II 185, 19-21).

c) Boca de Far és el nom de l'adversari anterior de Curial, justament de qui, posant els ulls a la Güelfa, provocà la primera lluita que hem relacionat amb la *Crònica*.

d) Al final de la batalla es critica el comportament dels francesos i de Sanglier en concret, que actuà «a manera de foll» (II 234, 11), i del qual s'abaixà completament l'orgull, no solament reconeixent públicament la derrota (II 236-238) sinó que es féu framenor i demanà al moina en les noces de l'altre contrincant, Aznar d'Atrossillo.

e) Quan plantaren les tendes per a la lluita, el Sanglier ficà davant la seva «un estandart tot negre, ab unes lletres d'or molts grans qui dehien: 'Ahur'» (II 221, 8-9).

f) Després d'aquesta lluita començaran les aventures de l'heroi pel Mediterrani, en el III llibre.

g) En la descripció de Guillames de la Tor, l'altre contrincant dels aragonesos, surt una expressió semblant a dues comparacions de la *Crònica* del mateix passatge: «tan viu e tan ardit com un leó, e tan

c) Les naus «partiren de Marsella, e faeren la via de Nàpols ab vint-e-dues galees; e les tres ell tramès que passassen per Boca de Far»⁴⁸, segons es diu unes línies més avall del text citat de la *Crònica*.

d) Roger de Llúria exhorta els seus homes ressaltant l'orgull dels marsellesos: «E així, és mester que cascun de nós hajam ardiment, e cor sobre cor, e que façam en tal manera que per tots temps abaixem l'ergull dels marselleses, qui tots temps han menyspreats catalans pus que negunes altres gents»⁴⁹.

e) Els aragonesos, havent escoltat les paraules del seu almirall, exhortant-los a la batalla, «tuit començaren a cridar a la veu: —Aür! aür!»⁵⁰

f) Aquest combat obrí als catalans les portes del Mediterrani, «que pus aquests hajam vençuts, la mar és nostra»⁵¹, com va dir Roger de Llúria.

g) Cal destacar el comentari del rei Carles sobre els marsellesos, en donar les seves disposicions: «que pensàs que cascun fos un lleó», i l'expressió del marsellès en veure la preeminència dels adversaris: «Ai

⁴⁸ *Ib.*

⁴⁹ *Ib.*, p. 126.

⁵⁰ *Ib.*, p. 127.

⁵¹ *Ib.*, pp. 126-127.

ultrajós, que era diables son fet» (II 223, 19-21); i d'Aznar, a l'altre bàndol, se n'havia dit que era» ardit com un leó» (II 197, 6).

Déus! Què gent és açò? No són homes, ans són diables»⁵².

h) Torna a aparèixer l'ombra del sant: Curial porta cota d'armes blanques amb creus de sant Jordi; la Güelfa, quan s'assabenta de la batalla «féu fer una image de sant Jordi, e cada dia hoya tres misses, totes dites a loor del dit sant» (II 207, 12-14), i la batalla té lloc el mateix dia de sant Jordi.

Seguidament, al fi de l'episodi del *Curial*, amb ocasió de tornar Aznar a Barcelona, es torna a parlar del rei En Pere, fent-ne un elogi i recollint la cita de Dante a la *Divina Comèdia*: «de ogni valor portò cinta la corda» (II 247, 8-9). Es podria considerar com un nexa entre el volum I, on ja s'havia lloat el rei, i el III, on la *Comèdia* tindrà molt a dir. Crec que ens pot revelar dues òbres al damunt de la taula del nostre escriptor, que acara quan el tema de l'una —les gestes heroiques del rei En Pere a la *Crònica*— s'esmenten a l'altra; en aquest cas, la *Comèdia*.

La darrera batalla, contra els turcs, suposa el sùmmum de les gestes de Curial, com la del coll de Panissars (als capítols 138-139 de la *Crònica*) el de la lluita del rei En Pere contra els francesos⁵³.

Curial:

a) Havent envaït l'Imperi els turcs, mor el seu principal capità,

Crònica:

a) Havent assetjat Girona i torçant de la derrota de Roses, mor el

⁵² *Ib.*, pp. 124 i 128, respectivament. Entre la *Crònica* i el *Curial*, a més d'algunes expressions, trobo certes curioses concomitàncies lingüístiques, com per exemple, l'ús de *de* davant l'adverbi *no* (amb el verb *dir*) en comptes de *que*. Segons A. Par és una característica construcció sintàctica del nostre autor (vegeu «*Curial e Güelfa*». *Notes lingüístiques i d'estil*, Barcelona, 1928, p. 50). I a la *Crònica* de Muntaner: «que no us en diria de no». (Aquest exemple és molt més vàlid que el que donava a *Sobre l'autoria...*, p. 112). Per tant, em demano si aquest tret ens podria estar indicant una comuna ascendència geolingüística. Tot i que també el constato a la crònica del rei Jaume («que no ens en devien dir de no», «Les Millors Obres de la Literatura Catalana» 86, ed. 62, Barcelona, 1982, p. 195).

⁵³ El paral·lelisme que es presenta a *Una reina per a Curial* (pp. 101-103) amb el fet històric de la lluita a la frontera del Danubi, el juny del 1456, aporta també dades molt concretes. Això constitueix una mostra de com és de llenegadís el terreny de les fonts del *Curial*. No obstant això, mantinc la proposta de la *Crònica*, sobretot en funció a la simetria amb els altres dos punts exposats i amb la congruència amb el tractament d'altres fonts literàries.

Critxí, a mans de Curial, mort que sent molt el soldà, qui era a més «son parent molt propinquè» (III 200, 14). I fou el fet que propicià llur retirada: «après la mort de Critxí, son poch a poch ja començaven desemparar aquella frontera» (*ib.*, 18-19).

b) Els turcs demanaren a Curial «que.ls donàs lo cors de Critxí perquè.l poguessen soterrar» (III 200, 1-2).

c) Curial presenta batalla amb menys forces al principi (a sis batalles respon amb cinc; a quatre, amb tres, etc.; vegeu III 210-211), i es guarda el gros de l'exèrcit fins al final: «aquell cavaller, ans llamp de cavalleria, ab aquells vuyt milia freschs entrà per los enemichs, e allà on viu las banderas del soldà, empenyent-se ab cors yvarçós ab aquella turma de gent, fér per mig, e, cridant un gran crit: —Monsenyor sant Jordi! Ara és temps que.ns enviets vostre socors!—, derroquen aquelles banderes, passen-los desús, esquexen, rompen e desquaernen aquella multitut glomerada dels turchs» (III 213, 6-15).

d) Es fa un clímax tens de lluites contínues i cruentes: «Los turchs, qui tampoch dormien, ordonades les sues trenta batalles, començaren a moure; contra los quals dues batalles dels cristians, en cors yvarçós de cavalls, ab incredible desig de combatre se presenten al camp. Férense de les lances pels pits, derroquen e maten-se» (III 210, 13-19).

e) La lluita té lloc al sector fronterer (III 200, 18-20, i 201, 19),

rei de França, al pla de Peralada, en presència dels seus fills, Carles i Felip. Aquest fet propicià llur retirada.

b) El nou rei Felip n'informa el rei d'Aragó i li demana que deixi passar el seguici amb el cors de son pare cap a França.

c) El rei En Pere procura la contenció de les seves tropes fins que hagi passat la frontera muntanyenca la comitiva del rei francès mort, guiats per la seva bandera.

d) El perill i la tensió han tret la son als francesos: «sap Déus quina nuit hageren los franceses, que anc un no se'n desguarní ne dormí, ans tota la nuit oïrets plants e gemecs»⁵⁴, i la lluita fou continuada, amb atacs espaiats.

e) La batalla tingué lloc a un sector fronterer, als estreps orientals

⁵⁴ *Crònica, ob. cit.*, p. 223.

per on els turcs havien entrat a l'Imperi.

f) La imatge de les banderes apareix per tres vegades: «com lo sol començàs a exir ja les imperials banderes resplandien en lo camp» (III 210, 5-6. També a 213, 13, i a 214, 18).

g) Les tropes cristianes es llancen contra el turc al crit de «Mon-senyor sant Jordi!» i l'èxit es degué a l'atac final, fort i sobtat.

h) La batalla fou molt cruenta («Virats caure corsos sens ànimes, peus e mans tallats volar a la terra, caps asclar, polmons e fetges pecejar» (III 213, 15-17), els crits molt forts («Los crits, los gemechs e lo brogit eren tan grans, que hom del món no s'entenia» (III 211, 17-18) i la desfeta fou total («Foren los turchs morts infinits, e los presos en molta quantitat» (III 215, 15-16).

i) La fugida dels turchs va ser vergonyosa: «donen-se a subsidi vergonyós de fuyta, la qual fa los covarts ardits» (III 214, 19-20). «Lo soldan, qui viu de tot en tot la batalla perduda e que no havia repa-

dels Pirineus, en els colls naturals del Pertús i de Panissars.

f) La imatge de les banderes és persistent durant tota la batalla: «ell faria saber a son nebot lo rei de França que tota hora anàs prop de l'oriflama, ell, e son frare e el cos de son pare [...] lo senyor rei d'Aragó féu cridar que tothom seguís la sua senyera»⁵⁵.

g) Les tropes aragoneses es llancen irremeiablement sobre l'exèrcit francès, al crit de «Senyor, firam!» i té lloc l'atac de ferm. L'èxit del fet militar es derivà de l'estratègia de caure per sorpresa des de dalt de les muntanyes.

h) La batalla fou molt cruenta: «Que qui avant fo passat, yal-li, que de les asembles ne de les gents de peu ne dels cavallers de la reas-saga no n'estorcé negun, que tots foren morts e la roba barrejada. E com començaren a ferir, los ahucs foren tan grans, que de quatre llegües los oïa hom», els crits, doncs, molt forts: «los ahucs eren tan grans per les muntanyes, e els crits de la gent del rei d'Aragon, que paria que tot lo món ne vengués», i la desfeta fou total: «E els franceses anaren-se'n en tal punt, que d'aquells mateix no n'escaparen deu per centenar que no morissen tots de malauties»⁵⁶.

i) La fugida va ser vergonyosa: «E lo cardenal anà-se'n així espaordit, que la paor no li poc eixir del cor entrò que, dins pocs dies, morí; e anà-se'n en paraís ab aquells que ell hi havia fets anar per la sua prei-

⁵⁵ *Ib.*, pp. 222 i 223. Cal comptar que hi ha quatre referències més a les banderes en aquest parell de capítols.

⁵⁶ Per a totes les cites d'aquest paràgraf, vegeu les pp. 224 i 225.

ració, girant la squena, dolorós e plen de làgremes, se'n anà fugint» (III 215, 6-9).

j) Tornem, com al volum I, a trobar el «Què us diré?» (III 214, 22). I el senyal de sant Jordi s'insinua de la manera més llampant i gloriosa per a un combatent, car el parament «tot mullat de sanch de turchs, en la sua sobrevesta blanca anvides la creu vermella se conexia» (III 211-212), havent-se-li aparegut abans personalment (III 196-197).

cació. Què us diré? En tal punt s'entornaren, que aitant com lo món dur, en França, ne en tot son desheret, no oiran parlar de Catalunya que no els membre»⁵⁷.

Interessa comparar l'estil literari d'aquest darrer passatge perquè, si en juxtaposar una crònica com el *Victorial* al *Curial* pot semblar que la primera, de fets reals, és més inversemblant que la literària, ens trobaríem ara que la ficció assoleix ací —segons crec— més grandesa èpica i gravetat que la *Crònica*, que precisament en aquest important passatge abunda en trets d'humor desenfadat, humor de què s'hi ha despullat el *Curial*.

Tot plegat, quant als tres passatges de la *Crònica* que serien plagiats, la simetria també seria perfecta: amb el simulacre de Roses, com un primer esglaió tancava el primer llibre i recordava l'expulsió dels francesos de les costes de Catalunya; amb el de Sicília, que havia suposat l'exclusió d'aquells del Mediterrani, acabava el segon; i amb el de la rotunda victòria al coll de Panissars, que definitivament els foragità del país, cloïa el tercer.

La funció de mirall amb la *Crònica* sembla clara segons la línia de l'èpica clàssica: així Virgili —qui seguia el traç d'Homer— havia exalçat a l'*Eneida* els avantpassats d'August. Recordem-hi que són els grans autors de què parla Apol·ló en el somni del Parnàs, passatge essencial per a la Retòrica del català. Fet i fet, el nostre autor, com haurien fet els grans clàssics —encara que ell sense deformar els fets—, elevava l'obra com a mostra de catalanitat i hi rellevava el Magnànim, si *Curial* n'era el reflex. Qui, a totes tres ocasions⁵⁸, portava la insígnia de sant Jordi sobre la vesta de combat.

⁵⁷ *Crònica*, ob. cit., p. 225.

⁵⁸ Les tres ocasions es deriven —vegeu-hi la nota 39— de la hipòtesi d'autoria del *Curial*, que he mantingut per a mossèn Gras. Senzillament, doncs, no són fruit d'una exhaustiva búsqueda de situacions similars entre la novel·la i la *Crònica* de

l'empordanès, sinó d'una lectura atenta dels passatges on a aquesta s'esmenta En Gras de Cadaqués o els seus molt amics, els almiralls Marquet i Maiol. A posteriori, però, he fet una atenta relectura de les tres cròniques —afegint a la de Desclot la de Jaume I— i no he trobat enlloc una tal escaiença.